

TÜRK-İŞ
TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

ÖZELLEŞTİRME VE SOSYAL DEVLET

Koray DEĞİRMENCİ

Eğitim Yayınları No. 48

8.6046

EĞ

00

01

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

TÜRK-İŞ

**TÜRKİYE İŞÇİ SENDİKALARI
KONFEDERASYONU**

ÖZELLEŞTİRME VE SOSYAL DEVLET

TÜRK-İŞ
Bilgi Merkezi

Koray DEĞİRMENCI

Tarih:.....

Demirbaş No: ...1901.....

Tasnif No: 338.6046 DE

Eğitim Yayınları No: 48

2000

Bilgi yayını, işlenmiştir

TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları No. 48
Ankara, 2000

TÜRK-İŞ Genel Merkezi
Genel Eğitim Sekreterliği
Bayındır Sokak No. 10
Kızılay - Ankara

Koray DEĞİRMENCI
TÜRK-İŞ Genel Sekreterliğe Bağlı Dış İlişkiler Uzmanı

Baskı:
Başak Matbaacılık
(0.312) 384 27 61 - 62

SUNUŞ

Ülkemizde yaşanan ekonomik değişimler işçilerimizi yakından ilgilendirmekte ve onların çalışma hayatına doğrudan etkiye bulunmaktadır. Bu durumda, özellikle son yıllarda iyice hız verilen özelleştirme uygulamalarının daha iyi anlaşılması gerekmektedir. Hepimizi yakından ilgilendiren bu konuda bilgi edinmek ve özelleştirmenin mantığını anlayabilmek şüphesiz oldukça önemlidir.

Özelleştirmeye karşı mücadelemiz sürerken, özelleştirmenin ne olduğu, nasıl bir mantığa sahip olduğu konusunda yeterince bilgilenmemiz gerekmektedir. TÜRK-İŞ diğer yayınlarının yanısıra bu eğitim dizileri ile işçilerimizi bu konularda bilgilendirme çabası içindedir. Bu kitapçıklar ile konunun açık ve özet bir anlatımı yapılmakta, temel konularda bilgi verilmektedir.

Özelleştirmenin olumsuz sonuçları kuşkusuz açıkça karşımızda durmaktadır. Ancak, eğer özelleştirmenin temel mantığını anlarsak bu olumsuz sonuçları daha iyi değerlendirebilir, özelleştirmeye neden karşı çıktığımızı daha iyi anlayabiliriz.

Kitapçık dizimiz Türk sendikacılık hareketini ve işçilerimizi ilgilendiren temel konularda aydınlatıcı rolünü devam ettirecektir.

Salih KILIÇ

Genel Eğitim Sekreteri

GİRİŞ

Bugün özelleştirme temel olarak KİT'lerin mülkiyetinin değişmesi, yani satılması olarak anlaşılmaktadır. Özelleştirme bizim tarafımızdan böyle anlaşılmıca, özelleştirme yanlılarının özelleştirmeyi haklı göstermeleri kolaylaşmaktadır. Bir işletmenin verimliliği ile kamu mülkiyeti arasında tezatlık yaratarak bunu özelleştirme için bir neden olarak göstermektedirler. Kamu mülkiyetindeki işletmelerin sanki bir yüzyılın sonunda farkedilen bir yanlış gibi gösterilmesi bu tür sığ ve ideolojik yaklaşımların ürünüdür. Bugün gelişmiş ülkeler olarak adlandırdığımız ülkelerin ekonomik atılımlarını gerçekleştirdiği, olumsuz koşullardan kendilerini sıyırdıkları 2. Dünya Savaşı sonrasında bu kamu işletmeleri birer ekonomik motor rolü üstlenmişlerdir. Bu işletmelerin bilinçli olarak yıpratılması, geri kalmış kafaların savunduğu kurumlar olarak gösterilmesi bir tek şekilde açıklanabilir: Özelleştirme aynı ekonomik düşünce ve sistem içinde bir çare, bir seçenek değil bir tercihtir. Bu, özelleştirmeye başvuranların kamu yararını bir takım çıkarlar için feda ettikleri anlamına gelmektedir. Özelleştirme ideolojik bir tercihtir ve ancak ülkelerin

yaşadıkları ekonomik değişim ve zihniyet değişimi ele alınarak gerçek anlamı ortaya konabilir.

Özelleştirme uygulamalarının doğru anlaşılmasının bir diğer koşulu da içeriğini anlamaktan geçmektedir. Özelleştirme sadece kamu iktisadi teşebbüslerinin satılması değil, bir bütün olarak kamu yararını gözeten kurumların kar amacına göre değerlendirilmesi demektir. Bunlara sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık harcamaları, sosyal güvenlik kurumları da dahildir. Bilinçli olarak, KİT'lerin özelleştirilmesi ile diğer kamu yararı gözeten kurumlarda yapılan değişiklikler farklı şeylermiş gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Halbuki temel amaç aynıdır. Aralarında ideoloji ve zihniyet açısından hiçbir fark yoktur. Amaç, zaten sosyal devlet açısından değerlendirdiğimizde oldukça geri düzeyde olan ülkemizin kamu yararı gözeten son kurumlarını da, birtakım grupların çıkarları adına ve kar mantığı içinde satmak veya bu mantık içinde işletmektir. Sonuçta kamu işletmelerini satma veya yıpratma mantığı ile kamu yararına işleyen diğer kurumların görev yapmayan hale getirilmesi arasında anlam olarak hiçbir fark yoktur.

Özelleştirme savunucuları devletin esas görevlerinin güvenlik, altyapı gibi hizmetler olduğunu öne sürerler ve devletin ekonomiden elini çekmesi gerektiğini savunurlar. Devletin görevlerini güvenlik, altyapı gibi alanlarla sınırlama, liberalizmin kendi devlet anlayışını tanımlarken kullandığı ifadelerdir. Yani liberalizm için sadece piyasa vardır. Piyasada ki rekabet şartları ve kar mantığı devletin müdahalesine gerek kalmadan sisteme çeki düzen verir. Ancak tarih göstermiştir ki, devlet hemen her durumda ekonomiye müdahale etmek durumunda kalmış, özellikle iki dünya savaşı arasındaki dönem devlet müdahalesinin dolaysız hale geldiği bir dönem olmuştur. Bugün özelleştirme ideologlarının, yani özelleştirmeyi gerekli ve güzel bir uygulama gibi gösterenlerin, devletin esas görevleri diye bahsettiği şeyler liberalizmin yüzyıllardır peşinde koştuğu bir hayaldir. Bu hayallerin ısıtılıp ısıtılıp temcit pilavı gibi önümüze getirilmesi sadece özelleştirmeye destek bulmak içindir. Dolayısıyla, özelleştirme tartışmalarında sık sık karşımıza çıkarılan devletin sınırlarının tekrar düzenlenmesi ve ekonomiden elini çekmesi gerektiği görüşünün hedefi bellidir. Devlet tavuk çiftliği açar mı, devletten patron olur mu, dev-

let neden giyeceklerimizi üretsın, türünden kasıtlı olarak ortaya atılan sorular açıktır ki, gelişmiş ülkelerin bugünkü düzeylerini neye borçlu olduklarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Halbuki az önce de bahsettiğimiz gibi devlet, kapitalizmin hemen her döneminde ekonomiye müdahalesini sürdürmüş, bazı dönemlerde de en büyük işveren haline gelmiştir. Kapitalizmin Avrupa'da altın çağı, 1946-1973 arası, devletin ekonomiye doğrudan müdahale ettiği, işletmeler açtığı çağdır.

Devletin esas görevleri gibi bir kural yoktur. Sadece anlayışların ve ideolojilerin geliştirdiği devlet tanımları ve devlete yüklenen görevler vardır. Bugün özelleştirme yanlıları kendi devlet anlayışlarını, kamu yararını birtakım gruplar adına hiçe sayan devlet anlayışını savunmaktadırlar. Eğer sermayenin ayakta kalabilmesinin koşulu azami kar ve sermaye birikimi ise (ki bugünkü acımasız rekabet şartlarında bu her zamankinden daha çok geçerlidir), insan aklının daha çok halka hizmet ettiği, genel olarak kamu yararını gözettiği her yerde bir düzenleyici mekanizma, diğer bir deyişle değişik düzeylerde devlet müdahalesi kaçınılmaz olmaktadır.

1980'lerden sonrası dünyada küreselleşme ve neo-liberalizm dönemi, ulusötesi sermayenin devletin küçülmesini istediği, rekabete ancak bu koşulla güçlü girebileceğini düşündüğü bir dönemdir. Faaliyetleri ulusal sınırlardan bağımsız olan ulusötesi şirketler açıktır ki, en karlı yatırım olanaklarını devletin hakim olduğu sektörlerde görmektedirler. Acımasız rekabet koşullarında maliyeti düşürmek kamu yararının düşünüldüğü devlet işletmeleri ile olanaksızdı. Bu sadece KİT'lerin satılması ile ilgili değildir. Bu gruplar her alanı bir kar kaynağı olarak görmekte, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, yani topyekün emekçilerin geleceğini, alınıp satılabilen bir mala çevirmek istemektedirler. Dolayısıyla sosyal-devlet kavramı, küresel ekonomide daha uygun rekabet şartları için, ulusötesi sermayenin çıkarları doğrultusunda, feda edilmektedir.

Bu kitapçıkta, özelleştirmenin ortaya çıkardığı sonuçlar, sosyal devlet ile özelleştirme ilişkisi ortaya konularak anlaşılmaya çalışılacaktır. Her ne biçimde ve yöntemle yapılmaya çalışılırsa çalışılsın, özelleştirme yanlılarının ortaya koyduğu anlayış sosyal devlet ilkesinin yıpratılmasına dayanmaktadır. Dola-

yısıyla onların özelleştirme istekleri, biçim açımızdan kabul edilemez bir devlet anlayışına dayanmaktadır. Böyle düşünüldüğünde özelleştirmenin halka arz biçiminde mi yapıldığı, yoksa blok satış halinde mi olduğu konunun özünü değiştirmemektedir. Devletin bir bütün olarak kamu yararına dönük olarak yapacağı yatırımların, gelir dağılımını düzenlemek ve zenginliği tabana bir miktar yayabilmek için başvurduğu istihdam politikalarının, sınıflar arası uçurumun azaltılması ve emekçi çocuklarının da okuyabilmesi için düzenlenen eğitim politikalarının, sermaye birikiminin ve rekabet gücünün artırılması adına kötülenmesi bu ideolojik tavrın devamıdır. Yani özelleştirme savunucuları aynen IMF ve Dünya Bankası gibi, tüm kaynağın acımasız rekabet şartlarında daha fazla güç kazanabilmek için feda edilmesini istiyorlar. Bu amaç için de devletin bugüne kadar halk yararı için yaptığı tüm harcamaların azaltılmasını, halkın kendi malı olan kurumların satılmasını istiyorlar. Özelleştirilen bir işletmenin kaç paraya satıldığı bizi birinci derecede ilgilendirmemelidir. Bizi ilgilendiren bizim olan bu işletmelerin satılması, hem de faiz borcu, verimsizlik gibi boş sebeplerle

satılmasıdır. Cumhuriyetimizin kuruluşundan beri bu halkın vergileriyle, alınteri ile kurulan, bu halka hizmet eden ve halkın kendi malı olan bu kurumları satmaya kimsenin hakkı yoktur. Özellikle özelleştirme yöntemlerinin tartışıldığı bu günlerde bu noktayı anlamak ve anlatmak daha da önemli hale gelmiştir.

Tekrar etmek gerekirse, özelleştirme ülkemizdeki sorunlara bir çare arayışı değil, ideolojik bir tercihtir. Özelleştirme kamu yararını gözeten kurumlara, sosyal devletin tüm yanlarına nasıl da olumsuz yaklaşıldığını gösterir. En çarpıcı olanı da, olumsuz sonuçları gün geçtikçe açıkça karşımızda duran, verimsizlik, devletin sınırları, piyasanın özgürlüğü gibi eski bahanelerle açıklanamayacak ideolojik bir uygulamanın, asılsız bahanelerle haklı çıkarılmaya çalışılmasıdır.

Bahsettiğimiz gibi özelleştirme zihniyeti savunulan devlet anlayışı ile ilgilidir. Peki, sosyal devlet nasıl oluştu, insanlara ne gibi faydalar sağladı? Dünyada sosyal devlete karşı saldırıların bu kadar yoğunlaşmasının sebepleri nelerdir? Bunları cevaplayabilmek için sosyal devletin nasıl oluştuğunu görelim.

SOSYAL DEVLETİN GELİŞİMİ

20. yüzyıl dünya tarihinin belki de en dinamik, dengelerin en çok sarsıldığı yüzyılı olmuştur. 2 Dünya Savaşı'nın yaşandığı, insanoğlunun belki de en büyük problemi olan kaynakların doğru kullanımı ve paylaşılması, yani ekonomi sorununa defalarca çözüm bulduğunu sanıp yanıldığı bir yüzyıl. Bugün insanlar şu ya da bu yöntemi savunurlarken sanki geçmiş hiç olmamış gibi davranmaktadırlar. Halbuki geçmişe baktığımızda ülkelerin ekonomik açıdan birçok değişim yaşadıklarını, bazen mükemmel olarak gördükleri sistemlerin kendilerini buhrana soktuğunu görüyoruz. Bugün özelleştirmeyi savunanların da gösterdiği davranış biçimi bundan farklı değildir. Kamu sektörünü savunanları geri kafalılıkla suçlayanların geriye dönüp geçmişe bakması gerekmektedir. Bunu anlamak için ilk önce bu ekonomik değişimi anlamamız gerekir.

Bu yüzyılı ekonomik açıdan bir takım dönemlere ayırmak mümkündür. 19. yüzyılın sonlarında piyasa devletin müdahalesi oldukça sınırlıydı. Bu yüzyılın sonlarında had safhaya varan küreselleşme ve

liberalizm 1. Dünya Savaşının sonunda harabeye dönen ülkeleri 1929 dünya ekonomik krizinde oldukça düşündürdü . O dönemde bugün gelişmiş ülkeler olarak adlandırdığımız ülkelerin temel avantajı sömürgeleriydi. Bugünkünden daha geri de olsa, üretimin hammadde ve insan gücünün bol ve ucuz olduğu yerlere taşınması imkanı vardı. 1929 ekonomik krizinden sonraki dönem küreselleşme ve liberalizmin yerine refah devleti olarak adlandırılan sistemin tohumlarının yavaş yavaş yeşermeye başladığı bir dönemdir.

X1946'dan 1973 petrol krizine kadar süren dönem hem refah devletinin oluştuğu hem de kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönemde sürekli bir ekonomik büyüme tam istihdama eşlik etmekte, uluslararası alanda ise Amerika, Japonya ve Avrupa ülkeleri arasında kıyasıya bir rekabet yaşanmaktadır. Merkez ülkeler dediğimiz gelişmiş ülkeler sermaye ve teknolojiyi, yarı-çevre ülkeler üretimi, çevre ülkeler ise hammadde ve insan gücünü sağlamaktaydı. Temel ekonomik anlayış, çalışanların hedef tüketici kitlesi olduğu, aşırı sermaye birikiminin iç pazar yoluyla, yani çalışanlar yoluyla önlenebileceği idi. Bu da ancak refah düzeyinin artması

ile mümkün olabilirdi. Diğer bir deyişle, ürettiğini sat-
tabilmek için çalışanı belli bir refah düzeyine eriştir-
mek gerekiyordu. Bu dönemde kamu harcamaları
artmış, devletin mülkiyetine sahip olduğu kuruluşla-
ra önem verilmiştir. Devlet çok büyük yatırımlara gi-
rişmiş, ekonomi planlı olarak yürütülmüştür. ۷

Bugün sosyal devletin örneği olarak gördüğümüz
Avrupa ülkeleri işte bu dönemde sosyal güvenlik
mekanizmalarını geliştirmişlerdir. Ancak şu noktayı
da belirtmek gerekir ki bu sürecin oluşmasında dün-
yadaki çok kutupluluğunda etkisi vardır. Gelişmiş
olan ülkelerde gücünü iyice artırmış olan işçi sınıfı,
hem SSCB'deki emekçilerin durumunu gözlüyor
hem de kendisiyle karşılaştırma yapıyordu. Görül-
mektedir ki, planlı ekonomi, devletin ekonomideki
hakimiyeti gibi başlangıçta Sovyetler Birliği'ne ait
görünen ilkeler bu dönemin temel taşlarını oluşturu-
maktadırlar.

1920'den 1980'e kadarki dönemde bugün gelişi-
miş ülkeler olarak adlandırdığımız ülkelerde devletin
rolü gittikçe artmıştır. Devlet gelir dağılımını ve zen-
ginliğin paylaşılmasını düzenlemede ve bugün sos-
yal devletin temel görevi olarak belirttiğimiz sosyal

koruma mekanizmalarını oluşturmada baş aktör olmuştur. Bu dönemde endüstrileşme ve köyden kente göç hızla artmıştır. Endüstrileşme ve kentleşme arttıkça geleneksel tarım toplumunun koruma mekanizmaları ortadan kaybolmuştur. Yani insanlar arasında akrabalığa, yakınlığa dayalı dayanışma ve işbirliği azalmış ve hatta bitmiştir. Bu sebeple fakirliğin sosyal sonuçlarını azaltma yolunda bir takım güvenlik mekanizmaları gelişmiştir. İngiltere’de henüz 1912’de işsizlik sigortasının ilk adımları atılmış 1920 yılında da genelleştirilmiştir. Henüz 1898 yılında Fransa iş kazalarından işvereni sorumlu hale getiren yasaları çıkarmıştır. 1914’den itibaren de işsizlik ödenekleri verilmeye başlanmıştır. Almanya 1911’de sosyal güvenlik mekanizmalarını sanayi işçilerinden tarım işçilerine, devlet görevlilerinden servis sektöründe çalışanlara kadar toplumun en geniş kesimini kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ancak bugün anladığımız haliyle sosyal koruma mekanizmaları gelişmiş ölkelerde 1920-1980 arasında tam biçimini almıştır. Yaşlılık, özörlölük, işsizlik, emeklilik, dul yetim yardımı gibi koruma mekanizmaları bunlardan bazılarıdır. Aynı zamanda konut, ulaşım, yiyecek, giyecek ve sağlık yardımları bunlara örnektir.

Gelişmiş ölkelerde sosyal devleti oluşturunun temel aracı devletin ekonomiyeye olan müdahalesidir. Bu müdahale olmadan ne devlet bu sosyal güvenlik mekanizmalarını işletmeye gerekli kaynağı bulabilir, ne de bunları yürütecek politikaları hayata geçirebilirdi. Bu müdahalenin çeşitli yolları vardır. Düzenleyici olarak piyasayı kontrol altında tutma, sübvansiyon ile tüketici için temel tüketim maddelerinin fiyatını belli bir düzeyde tutma bunlardan bazılarıdır. Devlet piyasada sosyal devlet anlayışıyla ve kendi planlı ekonomisi ile ters düşen yönleri kontrol altına tutmaktadır. Bir diğere ve belki de en önemli müdahale yolu kamu mülkiyetindeki işletmelerdir. Bu işletmeler aracılığı ile devlet, sosyal devlet tanımının gerektirdiği görevlerinden birçoğunu yerine getirir. Dolayısıyla, kamu işletmelerini sırf birer ekonomik girişimcilik olarak görmek yanlıştır. İstihdam politikalarının uygulanması, devletin vergi denetimi, kalitede asgari şartların düzenlenmesi gibi birçok konuda bu işletmeler önemli roller üstlenmektedirler. Bu işletmelerin ekonomide ne gibi etkilerde bulunduğuna ve gelişmiş ekonomilerdeki yerlerine bakalım.

İngiltere’de 1. Dünya Savaşı sonrasında savaş deneyimlerinin ve ekonomik şartların getirdiği sıkın-

tılar sonucunda üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olması fikri hakimiyet kazandı. 1926'da elektrik üretimi kamu işletmeleri halinde örgütlendi. Bunu 1931'de tarımdaki, 1934'de ulaşımdaki kamulaştırmalar izledi. Posta, telefon, telgraf ve tersaneler 1940'larda tamamen kamu işletmeleri aracılığıyla işletiliyordu. Bunları İngiltere Bankası (1946), madenler (1947), Atom Enerjisi (1956), şeker üretimi (1957), demiryolları ve denizyolları (1963), çelik üretimi (1967) izledi. Fransa'da devlet 1. Dünya Savaşı sonrasında elektrik, petrol, ulaşım, iletişim ve konut alanında özel sektör üzerindeki sıkı denetimini sürdürmüştü. Fransa, İngiliz petrol firmalarına bağımlılığını azaltıcı bir takım petrol politikaları oluşturmuştur. Devletin ekonomiye müdahalesi silah ve uçak sanayinin (1936), demiryollarının (1937) kamulaştırılması ile sürmüştür. 1945'de Fransa Bankasının ve diğer büyük bankaların, sigorta firmalarının %60'ının, gaz ve elektrik firmalarının (1946) kamulaştırılması bunları izlemiştir. Bunları takiben metalurjide, uçak üretiminde, ulaşım araçlarında, tarım makinalarında, kömür, metal ve çimentoda devletin hakimiyeti artmıştır. 1982'de kamu sektörü tüm büyük bankaları, en büyük 5 endüstri grubunu, temel

sigorta firmalarını elinde tutmaktaydı. Satışların %30'u, endüstriyel emek gücünün %30'u ve ülkenin yatırımlarının %50'si kamu sektöründü.

Bu örnekler göstermektedir ki ekonomik büyümenin, istikrarın, sanayide gerekli atılımların mevcut olduğu dönemde devlet ekonomiye dolaysız müdahalesini bizzat üretimi gerçekleştirerek ve piyasaya hakim olarak gerçekleştirmiştir. 19. yüzyılın liberal düşüncesi tarihe karışmıştır.

NEO-LİBERAL DÖNEM VE SOSYAL DEVLETİN BİTİŞİ

Şu açıktır ki kapitalizmin tarihi, kriz dönemlerinin tarihidir. Yani kapitalizmin dönem dönem yaşadığı aşırı sermaye birikimi ya da daralma gibi tekrarlayan hastalıkları mevcuttur. İstikrar ve büyüme geçici kavramlardır. Zamanla yerlerini buhrana bırakırlar. 1973 petrol krizinin haberci olduğu kriz 1980'lerde dünya ekonomilerini bir tercih yapmaya zorladı. Bu dönemde uygulanan uygulamalardan bazıları bugün adlandırdığımız haliyle neo-liberalizmle kısmen ters düşen politikalar da içermiştir. Ancak neo-

liberalizm yolunda kararlı iki ülke Thatcher'ın İngiltere'si ve Reagan'ın Amerika'sıdır. Bu iki yönetimin o dönemde sözcülüğünü yaptığı politikalar bugün yaşanan dönem açısından önemlidir. İşletmelerin mülkiyetinin devletin olmasının anlamsızlığı, özgürlüğün ancak rekabetin özgürlüğü ile sağlanabileceği, bunun da yolunun devletin küçültülmesinden geçtiği, kamu yararının devlet tarafından değil piyasanın 'gizli eli' tarafından sağlanabileceği gibi bir takım düşünceler bu politikalara hakimdi. Piyasanın 'gizli eli' pazarda devlet müdahalesi olmadan gelişen üretim ve tüketimin yarattığı zenginliğin damla damla tabana akacağı gibi bir fikirden doğmaktaydı. Liberalizmi savunanlar devletin müdahalesi olmadan kendi kuralları ile işleyen piyasanın rekabeti artıracığını, kamu yararını en iyi şekilde ortaya koyacağını savunurlar. Ancak eğer piyasadaki güçlülerin, yani sermayenin ana hedefinin kar olduğunu düşünürsek liberalizmin bahsettiği kuralların ne olduğunu anlarız. Rekabet içinde gelişen bu kurallar güçlünün güçsüzü ezdiği acımasız piyasa koşullarının kurallarıdır. Her koyun kendi bacağından asılır şeklinde özetlenebilecek bu durum, insanları dayanışmadan, beraberce davranmaktan, diğer insanla-

rı düşünmekten uzaklaştırmakta ve onlara bencilliği aşılamaktadır.

Liberalizmin bu isteklerinin gerçekleşmesi için bir takım değişimler gerekliydi. Ancak ulusal sınırların olmadığı, ulusların kendi egemenliklerinden ve bağımsızlıklarından taviz verdiği bir ortamda ulusötesi büyük sermaye grupları kendi çıkarlarını gözetebilirlerdi. Burada liberalizmin imdadına küreselleşme, özelleştirme, kamu harcamalarının azaltılması ve ticaret serbestliği yetişmiştir.

1980'lerden bugüne dünya ekonomisinde bir takım köklü değişimler olmuştur. Bugün sık sık gündeme gelen kavramlar küreselleşme ve ulusötesi şirketlerdir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi 19. yüzyılın sonunda da ekonomi küreseldi. Ancak bugün temel fark, teknolojinin ve dünya politikasının yarattığı değişikliklerde yatmaktadır. Bugün artık gelişen teknoloji ile firmalar ulusal sınırları aşıp istediği yerde üretim yapma olanağına sahipler. Yönetim ve üretim merkezleri farklı kıtalarda oluşabilmektedir. Böylelikle az gelişmiş ülkelerde ucuz emek ve hammadde bolluğunda, acımasız rekabet koşullarında azami kar için üretim yapmaktadırlar.

Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkeleri çok daha fazla kontrol altında tutabilmektedir. Onları birtakım kurumlar aracılığıyla zorlayarak, dünya ekonomisiyle kendi çıkarları doğrultusunda bütünleştirmek istemektedirler.

Burada IMF ve Dünya Bankası'nın faaliyetlerinden bahsetmek gerekir. IMF ve o zamanki adıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (sonradan Dünya Bankası) 1944'de Bretton Woods Konferansı'nı izleyen dönemde oluşturulmuşlardır. O dönemde bu kurumların temel hedefi dünyadaki tüm ulusal sınırları, gelişmiş ülkelerin ihracını artırmak amacı ile kırmaktır. Başka bir deyişle, gelişmiş ülkelerin dışarıya mal satması için önünde engel olarak duran gümrük vergileri, diğer ülkelerdeki devletlerin ulusal sektörleri koruyan kota gibi uygulamalarını ortadan kaldırmaktır.

Bahsettiğimiz gibi 1970'lere gelindiğinde dünya ekonomisi bir krizle başbaşa kaldı. Geliştirmekte olan ülkeler borçlarını ödemekte güçlük çekince gelişmiş ülkelerdeki sermaye birikimi sorunu iyice alevlendi. Bu borçlu ülkelere yatırım yapmış olan çok uluslu şirketlerin bu ülkelerdeki pazarları ve karları gittikçe

azaldı. Zaten borçlu olan bu ülkeler gelişmiş ülkelere ithal ettikleri mallarda kısıntı yapınca gelişmiş ülkeler daha da zor bir duruma düştüler. İşte bu noktada maliyetin giderek düşürülmesi ve üretimin az gelişmiş ülkelere, emeğin ve hammaddenin bol ve ucuz olduğu yerlere, kaydırılması gerekliliği doğdu. Burada en önemli sorun yatırım yapılacak ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, giriş çıkış kolaylığı ve ucuz emektir. IMF'nin bu üretim koşullarında rolü giderek artmıştır. IMF'nin görevi işte bu sorunları çözmektir. Bugün sıkça işittiğimiz, IMF tarafından gelişmekte olan ülkelere verilen borçlar karşılığında yapılması taahhüt edilen yapısal uyum programlarının içeriğine bakalım.

- Yerel endüstri, bankalar ve finansal hizmetlerdeki yabancı sermayeye dönük kısıtlamaların kaldırılması. Bu tedbirle devletin yabancı sermaye müdahalelerine karşı yerel endüstriyi ya da bankaları koruma olanağı ortadan kaldırılmaktadır (Az önce bahsettiğimiz gibi, önceki dönemde IMF diğer ülkelere ihraç edilecek mallar için bu ülkelerdeki durumu gelişmiş ülkeler lehine çevirmeye çalışırken şimdi dev ulusötesi şirketlerin bu ülkelere girişini kolay-

laştırmak ve oradan azami karla çıkmasını sağlamak için bu politikaların uygulanmasını istemektedir).

- Borçları ödeyebilmek için gerekli olan döviz girdisini sağlayabilmek için ekonominin ihracata yönelik hale getirilmesi. Bu şekilde kendi kendine yeterlilik tamamen ortadan kaldırılmaktadır. (Ekonominin bu şekilde dışa bağımlılığı artırılmakta, ancak ihrac ederek ayakta kalabileceğimiz bir ekonomiye tam uyum sağlamamız istenmektedir. Böyle bir ekonomide dışta gelişen bir kriz hemen kendini diğer ülkelerde de göstermektedir)
- Uluslararası rekabete uygun olarak ülkede ücretleri ve ücret artışlarını azaltmak. Aynı şekilde devletin sağlık, eğitim ve refaha dönük harcamalarını kısmak. Buradaki amaç enflasyonu kontrol altına alarak tüm paranın ihracata yönelik üretim için harcanmasıdır. (Daha önce de bahsettiğimiz gibi ihracat yönelimli ve rekabetin bu denli şiddetli olduğu bir ekonomide maliyetleri olabildiğince düşürüp ucuza mal satmak için işçi haklarından aslında genel

olarak bu yardımlara muhtaç tüm insanların haklarından vazgeçilmektedir)

- Gümrük vergilerini, kotalarını ve ithalattaki tüm kısıtlamaları ortadan kaldırmak. (Bu şekilde bir devletin ulusal egemenliğinin ve bağımsızlığının en önemli yanlarından olan kendi sektörlerini koruma hakkı da elimizden alınmaktadır)
- Ulusal paranın değerini düşürerek ihracatta rekabet gücünü arttırmak. (Böylece yerli malların fiyatlarının yabancı ülkeler için daha ucuz hale getirilmesi ve ihracatın artırılması hedeflenmektedir)
- Kamu işletmelerini özelleştirerek yabancı sermayeye yatırım olanakları sağlamak. (IMF'nin bu isteği diğerleriyle yakından ilişkilidir. Çünkü kamu sektörünün yaygın olduğu bir ekonomide diğer sayılan şartların yerine getirilmesi olanaksızdır. Aynı zamanda kamu sektörünün ağırlığa sahip olduğu, kar oranı yüksek alanlar ulusötesi sermayenin iştahını kabartmaktadır)

Görüldüğü gibi yapısal uyum programları ülkelerin hemen hemen tüm ekonomik yapılarında değişiklikler öngörmektedir. Bu da ekonominin Dünya Bankası ve IMF kontrolünde olması demektir. Son dönemde IMF Türkiye Masası şefi Cotarelli'nin Türkiye'de bir izleme bürosu açmayı önermesi bu durumu özetlemektedir. Bir ülkenin yukarıda sayılan maddeleri taahhüt edip ulusal egemenlikten ve bağımsızlıktan bahsetmesi mümkün değildir. Özelleştirme bunun önemli bir parçasıdır. Yukarıda da açıkladığımız gibi özelleştirme diğer şartlar için bir kilit gibi görülmektedir.

Tüm bu şartların oluşması için bir diğer önemli değişim de ticaret serbestliği ve ulusötesi şirketlerin diğer ülkelerdeki yatırımlarının ve karlarının garanti altına alınmasıydı. Ticaret serbestleştirilmeliydi, çünkü devletlerin gümrüklerde uyguladığı sınırlamalar ulusal ekonominin çıkarlarını koruyordu. IMF'nin ve yeni adıyla Dünya Bankası'nın kurulduğu Bretton Woods Konferansı'nda bir anlaşma daha imzalandı. Bu anlaşma GATT-Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması idi. Bu anlaşmanın amacı IMF ve Dünya Bankasının yardımıyla çeşitli ülkelerde anlaşma turları düzenleyerek bu ülkelerde özellikle gümrükle ilgili

düzenlemeler yapmaktır. İşte Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararlarına doğru giden yol bu tür anlaşmalardan birinde 1973-1979 arasında sürdürülen Tokyo Raundu'nda alınmıştır. Tüm bu anlaşmaların temel amacı devletin sosyal harcamalarını israf olarak göstererek sosyal devlet anlayışını çökertmekti. Türk Lirasının değerinin düşürülmesi, madencilik yasasının çıkarılması ile yeraltı kaynaklarımızın yabancı sermayenin bölüşümüne açılması, iç ve dış borçların gittikçe artması gibi olaylar bu anlaşmaların ve hükümetin IMF ve Dünya Bankası'nın paketleri ile uyumlu politikalar geliştirmesinin sonuçlarıdır.

Bu ticaret anlaşmalarından sonra Türkiye 1988 yılında bir başka anlaşmaya imza atmıştır. Bu anlaşmanın adı Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesidir ve MIGA adlı kuruluşun bir anlaşmasıdır. Sözleşmede kalkınmakta olan ülkelerde yabancı yatırımın korunması ve bu yolla da bu ülkelerin kalkınmasının kolaylaşacağı yazılmaktadır. Bu şekilde sigortalanan yatırımlar bu ülkelere gitmekten çekinmeyeceklerdir. Ancak bu anlaşmanın iç yüzüne bakınca bu anlaşmanın özelleştirme politikaları, IMF ve Dünya Bankasının önerdiği düzenle-

meler ile ne kadar da uyum içinde olduğu görülür. Kamu işletmelerinin bıraktığı karlı alanlar bu yabancı yatırımlarla dolacak ancak kamu işletmelerinin çalışanlarına sağladığı haklar ve çalışma koşulları bu firmalar kar etsin diye gasp edilecektir. Sigortalamanın anlamı budur. Bir yandan ticaret anlaşmaları ile devletlerin en doğal hakları olan kendi endüstrisini koruma hakkı ellerinden alınıp ulusal egemenlik ve bağımsızlık tehdit edilmekte, bir yandan da bu ülkelerde boş bırakılan sektörlere yatırım yapacak olan ulusötesi ve tekelci sermayeye kar garantisi verilmektedir.

Ancak imzalanan anlaşmalar ve dünya ekonomisini kontrol altına almak için kurulan kurumlar bu kadar değildir. 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması tüm bu anlattıklarımızla uyumlu bir şekilde gerçekleşti. Dünya Ticaret Örgütü, 1986 yılında başlayıp 1994 yılında son bulan ve tarımsal desteklemelerin azaltılmasının anlaşmaya bağlandığı Uruguay Raundunun son aşamasında Marakeş anlaşması ile kurulmuştur. Bugün sıkça işittiğimiz Uluslararası Tahkim mekanizması bu dönemin ürünüdür. Aslında bu hakemlik kurumu yeni değildir. Şirketler arasındaki ve devletler arasındaki uyuş-

mazlıklarla ilgilidir. Ancak son dönemde gündeme gelen hakemlik kurumu şirketlerin devletlere dava açtığı, devletlerin şirketlerden davacı olamadığı bir kurumdur. Söz konusu anlaşma MAI'dir. (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) Bu anlaşma ilk önce OECD bünyesinde 1994'den itibaren görüşülmeye başlanmış, ancak tepki üzerine Dünya Ticaret Örgütü'ne devredilmiştir. Bu anlaşma ile ulusötesi sermayenin istekleri son aşamaya gelmiştir. Kar peşinde koşan ulusötesi dev şirketler sıkıştıkları yerde devletlere karşı dava açabileceklerdir. Bu hakem kuruluşunun içindeki hakem komisyonu hukukçulardan değil, Dünya Bankası Yatırım ve Ticaret Uzmanları listesinden yapılmakta ve kararları ulusal hukuktan üstün görülmektedir. Ancak daha önce Anayasamıza göre taraflardan birinin kamu adına devlet olduğu durumlarda uluslararası hakemleri devreye sokmak mümkün değildi. Özellikle enerji alanında yatırım yapmaya çalışan şirketler için bir Anayasa değişikliği gerekiyordu. 14 Ağustos 1999 yılında bu yönde bir Anayasa değişikliği yapılmıştır. Bu değişikliklerle kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesindeki bir takım sınırlamalar ortadan kaldırılmış, kamu hizmetlerinin imtiyaz sözleşmeleri ile özel sektöre dev-

rinde yaşanacak zorluklar yokedilmiş ve uluslararası hakem mümkün kılınmıştır. Ayrıca Danıştay'ın bu alandaki yetkileri elinden alınmıştır. Artık ulusötesi sermayenin ülke içinde denetlenmesi ve dava edilmesi mümkün olmayacaktır. Özel sektöre bırakılan kamu hizmetlerinden yararlananların bu ulusötesi şirketleri dava etme hakları yoktur.

MAI'nin uygulanması durumunda bize getireceği zararlardan bazıları şunlardır: Yabancı yatırımcı git-tiği ülkede oranın vatandaşıyla eşit veya daha fazla hak ve yetkiye sahip olacaktır. Yabancı yatırımcı git-tiği ülkede emek standartlarına ya da çevre koruma yasalarına uymak zorunda olmayacak, diğer yatırımcılara getirilen bazı kısıtlamalara uygun davranma gibi bir yükümlülük taşımayacaktır. Gizlice söyleniyor olsa da grev ve tüketici boykotlarına karşı devletlerin tüm güçleriyle mücadele etmeleri gerekecektir.

Ülkemizde IMF'nin etkisi giderek artmaktadır. Özellikle 1997 yılından beri IMF getirdiği program ve yaptığı sözleşmelerle temel birkaç noktada ısrar etmektedir. Bu noktalar enflasyonu düşürmek adına kamu sektörü maaşlarının sınırlandırılması, emekli-

lik yaşının yükseltilmesi, tarım destekleme alım fiyatlarının düşük tutulması, özelleştirme gelirlerinin artırılması olarak özetlenebilir. 18 Nisan seçimleri ile hükümete gelen DSP-MHP-ANAP koalisyonun politikaları da IMF'ye verilen bu taahhütler doğrultusunda oluşmaktadır. Hükümetin 9 Aralık 1999 tarihinde yazdığı niyet mektubu temelinde 22 Aralık 1999'da yapılan stand-by düzenlemede kamu açıklarının kapatılması için uygulanması istenenlerin başında özelleştirme ve tarım reformu gelmektedir. Ayrıca özel hayat ve sağlık sigortacılığının teşviki, personel harcamalarındaki kısıntı, asgari ücretin belirlenmesinde ise program hedeflerine uygun bir düzey hedeflenmekteydi. 10 Mart 2000 tarihinde hükümet ek bir niyet mektubu ile bu taahhütleri yerine getirme yolunda olduğunu anlatmıştır.

Genel olarak, uygulanan IMF politikalarının ve de özelleştirmenin gelecekte nasıl sonuçlara yol açacağını görmek için Şili örneğine bakmak yeterlidir. Şili IMF'nin dayattığı yapısal uyum programlarını dünyada en fazla süreyle uygulamış ülkelerden birisidir. 1973'den beri IMF'nin istediği şartlar eksiksiz yerine getirilmeye çalışılmıştır. 1990'a gelindiğinde 600 kamu işletmesinin satıldığını devletin

elinde sadece 50 kadar işletmenin kaldığını görüyoruz. Şili bu dönem sonunda gümrük vergileri açısından en korumacı durumdan en esnek konuma gelmiştir. Yabancı sermaye çelik, telekomünikasyon, havayolları gibi stratejik sektörlerde ortak duruma gelmiştir. Aynı zamanda IMF'nin istediği gibi ticaret açısından dünya ile bütünleşmede önemli bir yol katetmiştir. Şili'nin 1991'deki dış borcu 19 milyar dolar, yani milli gelirin %49'u olarak gerçekleşmiştir. Milli gelirdeki artış 1961-1971 arasında %4.6 oranında gerçekleşirken bu artış 1974-1989 yıllarında sadece %2.6 olmuştur. 1979'dan 1981'e kadar imalatla ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Sanayideki karlar ancak 1988 yılında 1974'lerin seviyesine ulaşabilmiştir.

Bu haliyle Şili ekonomisi temelde ihracata dayandığı için ve de imalat düzeyindeki düşmeden dolayı yapısal uyum programlarının uygulanmasından önceki haline göre çok daha istikrarsız bir durumdadır. Kamu harcamaları iyice kısılmış, ücretler dondurulmuş, ve Şili parası pezo devamlı değer kaybetmiştir. Bunların nihai sonucu yoksulluğun artmasıdır. Nitekim, 1980 ile 1990 arasında sefalet sınırındakilerin oranı %12'den %15'e yükselmiş, yoksulluk sınırının altında olanların oranı da %24'den %26'ya

yükselmiştir. Bu da toplam olarak nüfusun yaklaşık %40'ının fakir olması demektir.

Devlet müdahalesi ve büyüklüğünün bir göstergesi kamu bütçesinin milli gelire oranıdır. OECD verilerine göre 1995 itibariyle bu oran AB ülkelerinde %50'lerde iken OECD ortalaması %40 civarındadır. Gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde bu oranın %20-30'lara düştüğünü görüyoruz. Ekonomik açıdan gelişkin ülkelerde bu oran yüksek iken son 10 yıl içinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu oran gittikçe düşmektedir. Az önce bahsettiğimiz gibi IMF ve Dünya Bankası'nın önerdiği politikalar kamu yararı gözetilerek oluşturulan harcamaların düşmesine neden olmuştur. Bize Avrupa ülkeleri ile aynı yolu izleyeceğimiz ve sonunda onların gelişmişlik düzeyini yakalayacağımız vaatlerini verenler neden kamu harcamalarında böyle bir düşüş olduğunu anlatamamaktadırlar.

TÜRKİYE'DE DURUM

Türkiye'de devlet müdahalesinin en önemli aracı kamu iktisadi teşebbüsleri, yani KİT'lerdir. Devletin ekonomideki etkinliği Osmanlı Dönemi'ne kadar

uzanır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal bağımsızlığını elde edip kurulması döneminin başlarında devletçilik ya da devletin ekonomiye dolaysız müdahalesi gibi bir politika henüz mevcut değildi. Ancak 1933 yılından sonra devlet işletmeciliği, devletin ekonomiye dolaysız müdahalesi gibi politikalar yaygınlık kazanmıştır. Daha önce bahsettiğimiz gibi kamu sektörü diğer ülkelerde de bu yıllardan sonra giderek büyümüştür. Bunun da Türkiye içindeki bu gelişime katkısı olmuştur.

Devletin en büyük işveren olduğu bu koşullarda kamu işçileri yemek, sağlık, yaşlılık, annelik güvencesi, kaza yardımları gibi en temel haklarından yararlanmaktaydılar. 1934 yılının başlarında Etibank ve Sümerbank birer devlet bankası olarak kurulmuş ve birinci sanayileşme planını uygulamada temel birer kurum olarak görülmüşlerdir. Bu sanayileşme planının içinde maden, çimento, kağıt, cam, dokuma gibi sanayilerin geliştirilmesi yer alıyordu. KİT'lerin temel kaynağı vergiler ve yerli malların kullanılması olmuştur. 1939'dan sonra özellikle savaş döneminin yarattığı buhranı ülke içinde büyük oranda devlet kuruluşları göğüslemiştir.

1950'den sonra DP'nin KİT'ler üzerindeki olumsuz tavrına ve bunları özel sektöre devredeceğini söylemesine karşın, aksine bu dönemde de KİT'lerin sayısında bir artış gözlenmektedir. Ancak bu dönemde KİT'lerde kadrolaşma başlamış, gelişen özel sektöre KİT'ler yolu ile destek sağlanmış ve birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır. KİT'lerin görevlerinin en fazla olduğu ve kalkınmada en fazla KİT'lere görev düşen dönem 1960-1980 dönemidir. Planlı gelişme anlayışı, kalkınmacı ekonomi modeli çerçevesinde yeni KİT'ler kurulmuş varolanların faaliyetleri genişletilmiştir.

Genel olarak KİT'lerin ekonomimizde yerine getirdiği ve getirmekte olduğu görevler şöyle sıralanabilir.

- KİT'ler özel sektörün cesaret edemediği, kararın kesin olmadığı, ancak kamu yararının gerektirdiği durumlarda yatırımlar gerçekleştirebilirler.
- Bölgeler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yardımcı olurlar.
- Ekonomik darboğazlarda, ulusal çıkarın öne çıktığı durumlarda önemli görevler üstlenirler.

- Ekonomide tekellilik sonrasında ortaya çıkabilecek fiyat dengesizliklerinin düzeltilmesine yardımcı olurlar. Bu haliyle KİT'ler tekelliliği sağlamak bir yana onun olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırırılar.
- Temel ihtiyaç maddeleri ve hizmetlerin kar amacı gütmenden bütün bölgelere dağılmasını sağlarlar.
- İstihdam, gelir dağılımının düzeltilmesi, vergi gelirlerinin artırılması gibi devlet politikalarının oluşturulmasında temel roller üstlenirler.

¶ Türkiye'de özelleştirmenin geçmişi ve IMF ile ilişkiler sanıldığı kadar yeni değildir. Türkiye 11 Mart 1947'de IMF'ye katıldı. Ardından Amerikan yardım anlaşması 12 Temmuz 1947'de imzalandı. Daha sonra da (adı sonradan OECD) olan Avrupa Ekonomik Yardımlaşma Örgütü'ne (OECC) katıldı. Bu anlaşmalarla devlet yatırımları sanayiden tarıma ve yol yapımına kaydırılmış ve devletin pazarı denetleyici, uluslararası ticarete müdahale edici etkilerinden vazgeçeceği taahhüt edilmiştir. Genel olarak DP ve AP hükümetleri KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda birçok kez harekete geçmişler ancak bu is-

teklerini gerçekleştirememişlerdir. Bu partiler oy aldıkları kesimin çıkarları doğrultusunda hareket etmeye çalışmışlar ancak KİT'lerin ekonomideki yeri ve katkılarının büyüklüğü karşısında özelleştirmeyi göze alamamışlardır. DP birtakım kamu işletmelerini özel teşebbüse devretmek için 1955 yılına kadar iki yasa tasarısı hazırlamış, ancak bunlar Meclise verilememiştir. Bu dönemde ekonomik hayatta özel sektörün esas olması, ancak enerji, sulama, temel sanayi alanlarında KİT'lerin kurulması hedeflenmiştir. Ancak hükümet birçok alanda yeni KİT'ler kurmuştur. Etibank ve Sümerbank bünyesinde Türkiye imento Sanayii A.ř., Türkiye Demir ve elik İşletmeleri, Türkiye Kömür İşletmeleri, bağımsız kuruluşlar halinde Türkiye Azot Sanayii, Et-Balık Kurumu ve Devlet Malzeme Ofisi, bunlara ek olarak Devlet Demiryolları, Devlet Denizyolları ve Limanları, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü bunlara örnektir. 1965'de iktidara gelen AP'nin programında da KİT'lerin özelleştirilmesi önemli yer tutmaktayken sanayii ve tarım alanlarında yeni KİT'ler kurulmuştur.

DP iktidarı dönemindeki ekonomik buhran sonucunda OECC Türkiye'nin IMF paketini kabul etmemesi durumunda yardımların durdurulmasına karar

verdi. 1958'de uygulanan istikrar programı içinde KİT finansmanına ve devlet harcamalarına kısıtlama getirildi. 1960 sonrasında Türkiye eski dönemden kalan büyük bir borç batağındaydı. OECD ülkelerinden yardım talebi gelmiş ancak 1960-1970 boyunca verilen borçlar çok aşırı faizlerle verilmiş ve bunlarla eski borçlar kapatılmaya çalışılmıştır. 1970'lere gelirken ekonomi yeniden çıkmaza girmiş ve Türkiye yeniden, kurtuluş için uluslararası finans kuruluşlarına başvurmak zorunda kalmıştır. Sonuçta 9 Ağustos 1970'de hükümet istikrar önlemlerini açıklamıştır. 1973'e kadar işler yolunda gidiyor gözükürken petrol krizinin de etkisiyle ekonomi yeniden bir düşüşe girmiş, sonuçta 1973'den başlayarak IMF hemen kemer sıkma politikaları uygulanmasını istemiştir. Türkiye'nin üçüncü istikrar önlemleri paketi 24 Ocak 1980'de ilan edilmiştir. Bu önlemler bahsettiğimiz 1958 ve 1970 önlemlerine benzemektedir. Ancak devletin rolü bu kez diğerlerinden daha fazla azaltılıyor, ihracata yönelik ekonomiye ağırlık veriliyordu. Bu kararlar sonrasında IMF ve OECD'den Türkiye'ye krediler akmıştır.

Bu uygulamaların ve IMF ile Dünya Bankası'nın isteklerinin temelinde özelleştirme vardır. Halbuki

KİT'lerin bu önlemlerle daraltılması yaşam standardında düşüşe neden olmuştur. Çünkü bu kuruluşlar birçok tüketim maddesini düşük fiyatla sağlamaktadırlar. Aynı zamanda istihdam sorunu olan bir ülkede KİT'ler işsizliğe bir çare olagelmıştır. Zaten sosyal hizmet harcamalarının düşük olduğu bir ülkede daha da azaltılmaları çok büyük sorunlar doğurmaktadır.

IMF'nin tarım konusunda dayattığı politikalar da ülkemiz açısından çok önemlidir. IMF, tarımsal desteklemelerin azaltılması, taban fiyatlarının belirlenmesi, sübvansiyonda kısıtlama gibi belli başlı konularda ısrar etmektedir. Türkiye gibi tarımdan geçen nüfusun çok yüksek olduğu toplumlarda, bu uygulamaların sonuçları yıkıcı olacaktır. Uygulanan bu politikaların hedefi, ulusötesi sermayenin ülkemizin verimli topraklarını kullanabilmesi, tarımda ithalatın artırılmasıdır. Cargill gibi ulusötesi firmalar dünyada bir tohum tekeli oluşturmaktadırlar. Çiftçiler bu tohumlarla daha çok ürün almakta, ancak ürünün tohumunu kullanamamaktadırlar. Çünkü, bu firmalar tohumların genleriyle oynayarak tekrar kullanılmasını önlemekte ve çiftçimizi kendilerine bağımlı hale getirmektedir. İthalatta gümrük vergilerinin kademe-

li olarak sıfırlanması sonuçta tarımda ithalatı artıracak ve tarımımıza büyük darbe indirecektir. IMF talimatlarına uyulduğunun en güzel göstergesi TL-GEM'lerin özelleştirilmesidir. 1950'lerde Devlet Üretme Çiftlikleri olarak kurulan, 12 Eylül sonrası TL-GEM adını alan bu kurumların arazileri özel sektöre devredilmeye çalışılmaktadır. Devlet Üretme Çiftlikleri kurulduğundan bu yana tohumculuk ve hayvancılık alanlarında çok önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak, 1980'den sonra bu kurumlar yıpratılmış, araştırma-geliştirme faaliyetleri engellenmiştir. Bu kurumların özelleştirilmesi ile birlikte, kalkınmaya dönük faaliyetlerden uzaklaşılacak ve çiftçilerin ihtiyacına dönük her faaliyet, kar amacına uygun olmadığı için durdurulacak ve tarımda ülkemizi geliştirecek yöntemler denenmeyecektir. Tohum tekellerinin ve IMF'nin dışa bağımlılık ve ithalat istekleri gerçekleşecektir. Ayrıca bu politikalar sonucunda ekmeğinden olan milyonlarca çiftçi ailesi kentlere akın edecek, zaten işsizliğin had safhada olduğu ülkemizde onarılamayacak yaralar açılacaktır.

Neden IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler üzerinde uyguladıkları politikalar ve bu ülkelere borçlar

karşılığında verdiği talimatlar üzerinde duruyoruz. Çünkü IMF'nin yapısal uyum politikaları, istikrar önlemleri ulusal bağımsızlığımızın-egemenliğimizin ortadan kaldırılması yönünde olmuştur. Aynı zamanda devletin küçültülerek, eğitim ve sosyal hizmetler yönünde yaptığı harcamalar kısılarak, kurumları özelleştirerek bunları ulusötesi sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda yeniden oluşturarak sosyal devlet anlayışını yok etmek istemektedirler. Acıdır ki IMF'nin politikalarını uzun süre uygulamış ülkelerin sosyal güvenlik mekanizmaları ortadan kalkmış, borç yükleri ödeyemeyecekleri miktarlara çıkmış ve istikrar bir yana ülkeler karışık bir ortama sürüklenmişlerdir.

Türkiye'de özelleştirme politikalarının yeni olmadığını, çeşitli dönemlerde hükümetlerin KİT'lerin özelleştirilmesi için çaba sarfettiklerini ve parti programlarını buna uygun oluşturduklarını gördük. Ancak Türkiye'de özelleştirme uygulamaları ile ilgili yasal düzenleme yapılma fikri ve özelleştirmenin yoğun olarak gündeme gelme tarihi 1983'tür. Bu konuda ilk hukuki düzenleme 1984 yılında 2983 sayılı kanunla yapılmış ve KİT'ler ile bunlara ait tesislerin özelleştirilebilmesine olanak sağlayan bir düzenle-

meve gidilmiştir. 1985 yılından itibaren 208 kuruluş-
taki kamu hisseleri, 21 yarım kalmış tesis, 5 taşın-
maz ve 4 elektrik santrali özelleştirme kapsamına
alınmıştır. Bu 15 yıllık sürede kapsama alınmış ku-
ruluşlardan yarısından fazlası tamamen özelleştiril-
miştir. 1985-1998 dönemi toplam özelleştirme tahsi-
latı 6 milyar dolardır. Aynı dönemde özelleştirme uy-
gulamaları çerçevesinde 5.8 milyar dolar harcama
yapılmıştır. Ancak bu veriler Özelleştirme İdaresi
Başkanlığı'nın verileridir. Bu tahsilatın hesaplanma-
sında borçlanma dahil sağlanan tutarlar özelleştir-
meden elde edilen gelir olarak gösterilmektedir.
Gerçek rakam 4.1 milyar dolardır. Dolayısıyla kay-
nak sağlamak (aslında borç ödemek) amacıyla ya-
pılan özelleştirmelerden yaklaşık 1.7 milyar dolar
zarar edilmiştir.

Özelleştirme savunucularının demir çelik, teleko-
münikasyon, enerji ve petrol gibi alanları özelleştir-
mede öncelikli olarak görmesi tesadüfi değildir. Bu
sektörler ülke ekonomisinin temel direkleridir. Bu
sektörlerin kontrolünü almak ekonominin kontrolünü
de elinde bulundurmak demektir. Aynı zamanda, bu
alanların en karlı sektörler olması da yerli ve yaban-
cı sermayenin iştahını kabartmaktadır.

POAŞ'ın şaibeli ihaleler, iptal davaları sonucunda 3 Mart 2000'de ihalesi tamamlandı. Stratejik önemi büyük bu kurumun özelleştirilmesinin belli başlı sakıncaları şunlardır: Askeri amaçlı boru hatları ve akaryakıt tesislerinin işletme, bakım ve korunması görevi POAŞ'a aittir. Bu görevi özel sektöre bırakmak ulusal savunmamız üzerinde çok kötü etkiler yaratacaktır. Aynı zamanda diğer kamu kuruluşları gibi POAŞ'ın da piyasaları düzenleme, fiyat istikrarını sağlama gibi kamu yararına dönük hizmetleri, yerini kar etme mantığına bırakacaktır. Kamu kurum ve kuruluşlarının akaryakıt ihtiyaçlarını bugüne kadar POAŞ karşılamaktaydı. Artık bu kurumlar peşin ödeme yapmak durumunda kalacaklardır. Bunun hazine üzerinde nasıl bir yük yaratacağı bellidir.

TÜPRAŞ'ın özelleştirilmesinde hükümet halka arzı bir yöntem olarak seçtiğini belirtmiştir. Bu kurum Türkiye'nin en büyük firması olarak gösterilmektedir. 1998'de 1.2 katrilyon T.L. katma değer yaratan, 1999'da 213 trilyon T.L. kar etmiş bir kurumun özelleştirilmesini anlamak güç gibi görünse de, daha önce bahsettiğimiz özelleştirme mantığı burada da hakimdir. Halka arz biçiminde başlayan özelleştirmenin, sermaye gruplarına peşkeş ile devam

edeceği bellidir. Kaldı ki daha önce de bahsettiğimiz özelleştirme mantığı, halka arz ile değişmemektedir. Amaç Türkiye'de zaten spekülasyonlarla işleyen borsaya yeni kurbanlar eklemek değil, kamu yararının gözetilmesi ve ulusal bağımsızlığımızın korunması olmalıdır. Türkiye'de akaryakıt pazarının %86'sına hakim olan TÜPRAş'ın yabancı sermayenin eline geçmesi durumunda fiyatların denetlenmesi mümkün olmayacaktır. Petrol, ekonominin temel direklerinden olduğundan, buradaki dengesizlikler ekonominin diğer alanlarında da kısa sürede etkisini gösterecektir.

Enerji sektörü bir ülkenin temel sektörlerindendir. Sanayileşme, kalkınma ve hassas durumlardaki rolü bu sektörün çok planlı bir şekilde işletilmesini gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda temel bir ihtiyaç olması, enerjinin bir kamu hizmeti olarak yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Ancak hükümet son dönemde ülkemizde enerji sıkıntısı olduğunu, enerjiye yatırım yapmak için gerekli kaynakların bulunamadığını, denetimin devlet tarafından verimli bir biçimde yürütülemediğini iddia etmektedir. Dünyanın bir çok geşişmiş ülkesinde, yıllar öncesinden vazgeçilmiş nükleer enerji santrallerinin gerekli olduğunu söylemek-

tedirler. Hedef yine aynıdır: Bu sektörde de özelleştirmelere başvurarak bir takım sermaye gruplarının bu karlı alandan fazlasıyla memnun bir biçimde yararlanmasını sağlamak. Hükümetler enerji alanında yapılacak yatırımları, planlamaları hem kasıtlı olarak ihmal etmekte, hem de bahsettiğimiz durumları özelleştirme için bahane olarak öne sürmektedir. Ancak görmekteyiz ki, özelleştirme savunucularının söylediklerinin aksine, özelleştirilen bölgelerde (ÇE-AŞ, AKTAŞ) özel sektör elektrik kaçaklarını düşürmemiş, iki kat artmasına neden olmuştur. Enerji sektöründe açılan ihalelerde Anayasaya aykırılık tespit edilmesine ve birçok kereler iptaller gündeme gelmesine rağmen 14 Ağustos 1999'de yapılan Anayasa değişiklikleri ile Anayasa Mahkemesinin enerji alanındaki özelleştirmelere ilişkin verdiği iptal kararlarının önlenmesi amaçlanmış ve özelleştirmenin önündeki yasal engeller kaldırılmak istenmiştir. Uluslararası tahkim işletilerek, şirketler önünde devletin zayıflatılması ve devleti dava ederek bu karlı alanlarda yatırım yapabilmeleri amaçlanmıştır.

Yerli ve yabancı sermaye için bir diğer önemli sektör de telekomünikasyon sektörüdür. Bu sektörün çok karlı bir sektör olmasının yanısıra, bilgi çağı

olarak adlandırılan bir dönemde önemi oldukça büyüktür. PTT'nin Posta Telgraf ve Telekom olarak ayrılması ile birlikte özelleştirmeler çeşitli biçimlerde başlamıştır. Taşeronlaşmayı takiben 1991'den itibaren kablolu TV hizmetlerinin özelleştirilmesi, 1995'den itibaren de uydu hizmetlerinde özelleştirmeler başlatılmıştır. Son dönemdeki GSM ihaleleri ile de süreç hızlanmıştır. Telekomünikasyon sektöründeki özelleştirmelerin sonuçlarını tahmin etmek güç değildir. Temel ihtiyaç haline gelen bu alanda kamu yararı hiçe sayılacak, kar mantığı yerleşecektir. Son dönemde gündeme sıkça gelen tele kulak olayları yaygınlaşacaktır. Haberleşmenin tekellerin eline geçmesi ile birlikte ulusal bağımsızlık ve güvenliğimiz risk altına girecektir. İletişimin ülkenin her köşesinin temel ihtiyacı olduğu gözardı edilecek ve kar getirmeyen bölgelere yatırım yapılmayacaktır.

Şimdi özelleştirme sonrasında varılan sonuca ve özelleştirme savunucularının iddialarına kısaca bakalım. KİT'lerde istihdam son on yılda 643.058'den 449.414'e düşmüştür. Genelde özelleştirme savunucuları tarafından öne sürülen KİT'lerde fazla istihdam sorunu asılsız iddialardır. Çünkü KİT'lerin bir görevi de işsizliğin azaltılması olmuştur. Özelleştir-

me savunucularının kamu mülkiyetini halka yayma biçiminde savundukları özelleştirmeler temelde tekelci sermayenin çıkarına dönük olarak yapılmaktadır. Bu da KİT'lerin tekelciliğe yolaçtığı gibi bir iddianın ne kadar temelsiz olduğunu göstermektedir. Aksine daha önce de belirttiğimiz gibi KİT'lerin görevlerinden biri de tekelciliğin getirebileceği zararları ortadan kaldırmaktır. Özelleştirme sonucu işten atılma oranı %68.2, sendikasılaştırma oranı da %72'dir. 1998 itibariyle özelleştirilen işyerlerinde özelleştirme öncesi toplam 20.972 işçi çalışırken, bu sayı özelleştirme sonrası 6.662'ye düşmüştür. Bu insanların geleceklerinin ne olacağı sorunu, özelleştirme savunucularının hedef olarak gösterdiği devlet anlayışındaki bir devletin sorunu değildir. Ayrıca verimsizlik gibi bahanelerle yapılan özelleştirmelerde özelleştirme sonrası üretim gerilemiş birçok işletme kapatılmıştır. EBK'nda özelleştirme öncesi yılda 33.560 ton olan üretim özelleştirme sonrasında 1.339 tona düşmüştür. SEK'de ise yılda 62.776 ton olan üretim özelleştirme sonrasında 25.650 tona düşmüştür. Bu tablo uzatılabilir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi sorun, hangi biçimde yapılırsa yapılsın özelleştirmenin anlamını ne oldu-

ğudur. Görüyoruz ki özelleştirme uygulamaları IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'ye verdiği talimatlar yönünde olmuş, kamu yararı ve sosyal adalet hiçe sayılmış, bu şekilde amacına da ulaşmıştır.

ÖZELLEŞTİRME SADECE KİT'LERİN SATILMASI MIDIR?

Özelleştirme sadece KİT'lerin satılması değildir. Hatta KİT'lerin satılması sorunun görünen kısmıdır. Özelleştirme savunucuları halkımızı ikna etmek ve özelleştirmenin gerekli olduğuna inandırmak için KİT'leri öne sürmekte, onların verimsiz olduğunu, devlete yük getirdiğini iddia etmektedirler. Sorunu bir bütün olarak görünce, karşımıza artık alışmakta olduğumuz bir takım uygulamaların da aynı kafaların ürünü olduğu gerçeği gelmektedir. Kamu hizmeti yapmakla görevli belediyelerde taşeron işçilerin insanlık dışı şartlarla çalıştırılması, temel tüketim maddelerimizin piyasa böyle denilerek fahiş fiyatlarla sunulması, sosyal güvenlik sistemimizde yapılmaya çalışılan değişiklikler, eğitimin paralı hale getirilmesi ve vakıf üniversitelerinin mantar gibi çoğalması, özel hastanelerin sayısındaki artış ve devlet hastanelerinin kalitesinin düşürülmeye çalışılması

ve daha birçok uygulama aynı kafaların ürünüdür. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, özelleştirme eğitimden sağlığa, sosyal güvenlikden altyapı harcamalarına tüm kamu hizmetlerinde karın ön plana geçmesi, ve meselelere piyasa kuralları ile piyasa mantığı ile bakılması demektir.

Son yıllarda devletin hizmetleri götürmede yetersiz kaldığı, işletmelerin çiftliğe döndüğü gibi iddialar bazen bizzat devlet görevlileri tarafından söylenmektedir. Kimse, eğer bunlar bu haldeyse düzeltmek için ne yapılabilir, sorusunu sormamaktadır. Bu yakınmaların ve durumun bu denli abartılmasının asıl nedeni özelleştirmeyi halkın gözünde haklı çıkarmaktır. Bir süre önce eğitim devletin görevlerinden sayılmakta iken, bugün sadece altyapı ve güvenlikten bahsedilmektedir. Daha önceden devlet görevlileri hastanelerdeki yetersizlikleri söylemekten kaçınırken, bunun kendi görevleri olduğunun farkındayken, bugün hastanelerdeki acınası durum hükümet yetkilileri tarafından belirtilmekte ve devletin hizmet götürmedeki yetersizliği anlatılmaktadır. Bu politikaların hepsi özelleştirmeyi haklı çıkarmak ona meşruluk kazandırmak için uygulanmaktadır.

Sosyal devlet ilkesi ilk defa 1961 Anayasası'nda yer almıştır. 1982 Anayasası'nın 2. maddesi de sosyal devlet ilkesiyle ilgilidir. Ancak uygulamalar ve izlenen politikalar bu ilkeyle uyumsuzdur. 1961 Anayasasındaki sosyal devlet ilkesi şu şekilde anlatılmaktadır: Sosyal devlet bireylere yalnızca mülkiyet yaşam hakkı gibi temel hakları sağlamakla kalmamalı, onların insanca yaşamaları için gerekli maddi şartları da hazırlamalıdır. Burada ekonomik açıdan güçsüz olan grupların belli bir standartta yaşamaları için gereken maddi şartlardan bahsediliyor. Buna eğitim, sağlık, sosyal güvenlik de dahildir. Bahsettiğimiz gelişmeler sosyal devlet ilkesini ortadan kaldırmaktadır. Özelleştirme savunucularının ve genel olarak liberalizmi savunanların istediği devlet biçimi yalnızca doğuştan kazanılan hakların koruyucusu olan devlettir. Eğer Türkiye'de bütçelerden sosyal hizmetlere ayrılan payları yıllar itibariyle görürsek durum daha da açıklar. 1985'te toplam sağlık ve sosyal hizmetlere bütçeden %16.2, eğitime %12.7, sağlığa %2.8, sosyal hizmetlere %0.7'lik paylar ayrılıyordu. 1999'a gelindiğinde durum şöyledir: Toplam sağlık ve sosyal hizmetlere %11.9, eğitime %9.0, sağlığa %2.8, sosyal hizmetlere %0.1'lik pay

ayrılmaktadır. AB ülkelerinde sosyal güvenlik harcamalarının milli gelir içindeki payı %28.7 iken, Türkiye’de bu oran %4.9’dur. Bu oranların karşılaştırılması Türkiye’nin sosyal devlet ilkesinden gittikçe uzaklaştığını göstermektedir. Durum böyle iken zaten sosyal güvenlik açısından acınası halde bulunan ülkemizde istihdam, vergi gelirleri, temel tüketim maddelerinde ucuzluk sağlayan KİT’lerin satılması düşündürücüdür. Ancak bu durum şaşırtıcı değildir, çünkü IMF’nin istikrar paketi uyguladığı ülkelerin hepsinde durum budur. Zaten zayıf olan sosyal devletin varolan kurumları da birer birer tasfiye edilmektedir.

EĞİTİMDE ÖZELLEŞTİRME

Daha önce KİT’lerin satılmasının özelleştirmenin sadece bir boyutu olduğunu söylemiştik. Eğitim genellikle pek göze çarpmayan diğer bir boyutudur. Ülkemizde son dönemde ilk ve orta öğrenimde katkı payı adı altında paralar alınmakta, üniversiteye girmenin koşulu dershaneler ve özel kurslar olmaktadır. Devlet üniversitelerinde alınan harçlar özel okulları aratmayacak boyutlara ulaşmış ve vakıf üniversitelerinin sayısı gittikçe artmıştır. Zaten bölgeler

arası eğitim olanaklarının farklılıkları ile fırsat eşitliğinin çok az olduğu eğitim sistemimizde yavaş yavaş emekçi çocuklarına üniversitelerin kapıları kapanmaktadır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, bir yanda kamu işletmelerinin bulunduğu karlı alanlar özel sektöre peşkeş çekilirken, diğer yandan da eğitim sağlık gibi harcamalar devletin gereksiz harcamaları olarak görülmüş ve bu harcamaların kısıtlanması istenmişti. Eğitim de bu sistem içinde diğer tüketim malları gibi görülmekte, devletin temel görevi olan bir hizmet, kar amacı için satılacak bir mal haline getirilmek istenmektedir.

Eğitimde özelleştirmenin en temel araçlarından olan vakıf üniversitelerinin kurulması 1982 ve 1983 yılında yapılan yasal düzenlemeler ile mümkün olmuştur. 1991 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasasına yeni bir madde eklenmesi ve devletin vakıfların kuracağı üniversitelere yardım edeceğinin karara bağlanmasının ardından 'eğitim gönüllüleri' sıraya girmiş ve birbiri ardına vakıf üniversiteleri kurulmaya başlanmıştır. Bugün özel üniversitelerin sayısı 18'i bulmuştur. Devletin en kıymetli arazilerini

olarak hem de devletten parasal destek görerek iyice büyüyen vakıf üniversitelerinin cirosu 100 milyon doları bulmaktadır.

Devlet üniversitelerinin acınası durumu ortadayken bu üniversitelere yapılan yardımlar her yıl biraz daha kısılıp kaynak yetersizliğinden bahsedilmektedir. Ancak devlet sit alanlarını özel üniversitelere tahsis etmekte ve buralarda üniversite kurma izni vermektedir. Koç Üniversitesi'ne Belgrad Ormanı'nda 193 hektarlık, Sabancı Üniversitesi'ne Kurtköy'de 1 milyon 360 bin metrekarelik, Işık Üniversitesi'ne Şile Ormanlarında, Batı Üniversitesi'ne Çatalca'da 1300 dönümlük, Maltepe Üniversitesi'ne Büyükbakkalköy'de 700 dönümlük, Yeditepe Üniversitesi'ne Kayışdağı'nda 100 dönümlük arazi verilmiştir. Ancak Koç Üniversitesi'ne yapılan tahsis Danıştay'ca iptal edilmiştir.

Türkiye'de eğitime ayrılan bütçe 1997 yılı itibariyle milli gelirin %3.3'ü kadardır. Bu oranla Türkiye OECD ülkeleri sıralamasında son sıralarda yer almaktadır. Eğitime ayrılan bütçe giderek düşerken, dersanelerin üniversiteye tek giriş yolu olarak görülmesi şunu göstermektedir: Emekçi çocuklarının üni-

versiteye girmesi birinci baraj iken orada okuyabilmesi ikinci baraj haline gelmiştir. Ücretsiz diye bilinen, ancak yine de para alınan devlet okullarında kalite ve imkanlar gittikçe düşerken, özel okul ve üniversitelere sağlanan kaynak gittikçe artmaktadır. Bunu eğitimin teşviki olarak görmek mümkün değildir. Devletin öncelikle kendisinin en temel görevi olan ücretsiz eğitiminin kalitesini ve imkanlarını geliştirmesi gerekir.

Fırsat eşitliği belki de en çok eğitim için gereklidir. Çünkü bu şekilde ekonomik düzeyi ne olursa olsun kendini yetiştirme imkanı her yurttaş için sağlanmış olmaktadır. Bunun normal koşullarda bile çok zor olduğundan bahsettik. Ancak devletin eğitimin özelleştirilmesi için yaptığı uygulamaların zaten varolan eşitsizliği katlayarak artıracığını söyleyebiliriz.

SOSYAL GÜVENLİK ALANINDAKİ ÖZELLEŞTİRME

Daha önce özelleştirmenin sadece KİT'lerin satılması olarak görülmesinin yarattığı sakıncalara değinmiştik. Belki de özelleştirmenin hedefinin en açık

olarak görüldüğü yer sosyal güvenlik alanıdır. Türkiye’de zaten oldukça yetersiz düzeyde bulunan sosyal güvenliğin özelleştirmeci zihniyet içerisinde daha da geriye götürüldüğünü görüyoruz. Türkiye’nin sosyal güvenliğe verdiği önem, bütçe harcamaları içinde sosyal güvenliğin payına bakılarak anlaşılabılır. Gana’da 1991-1995 arasında sosyal güvenliğin bütçe harcamalarındaki payı %7.0, Bulgaristan’da %30.7, Mısır’da %10.4, Tunus’ta %14.1, Meksika’da %21.0, İsveç’te %50.1, Avusturya’da %45.4, Türkiye’de ise %3.1’dir. Türkiye’de sosyal güvenlik kapsamı kişi başına yapılan harcamalar 250 doları dahi bulmazken, bu rakam AB ülkelerinde 6300 dolardır. Sosyal güvenlikteki bu acınası düzeyimize rağmen 25 Ağustos 1999 günü halkımız deprem yaralarını sarmaya çalışırken sosyal devletle hiç uyuşmayan, sosyal güvenlik haklarımızı geriye götüren bir tasarı TBMM’de kabul edilmiştir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemine devletin prim ödeyerek katılımı yoktur. Devlet hem sosyal güvenlik sistemine prim ödeyerek katkıda bulunmakta, hem de bu kurumların paralarını bedelsiz veya çok düşük bir faizle kullanmaktadır. SSK’mızın 1998 yılı kaynakları %0.0 faizle Ziraat Bankası’nda

tutulmuştur. SSK bilinçli olarak yıpratılmış ve sonunda verdiği açık sanki bir başkasının hatası gibi gösterilmeye çalışılmıştır. İşçilerin primleri maaşlarından kesilirken kuruma ödenmemiş, sermaye tarafından düşük faizli kredi olarak kullanılmıştır.

Hükümetler bu konularda bu denli pervasız davranırken, IMF'nin isteklerine ve özelleştirmeci mantığa uygun bir sosyal güvenlik tasarısını da, depremden sonra yangından mal kaçırırcasına çıkarmakta gecikmemişlerdir. 24 Temmuz'da emekçiler tepkilerini gösterebilmek için meydanları yüzbinlerle doldurmuşlar, ancak hükümet, hem de deprem gibi bir acıyı fırsat bilerek, tasarıyı hızla Meclisten geçirmiştir.

Yasanın can alıcı tarafları şunlardır: Emeklilik yaşı yükseltilerek kadınlar için 58, erkekler için 60 yaş sınırı getirilmiştir. Daha rahat emeklilik, dünyadaki emeklilik yaşının yüksek olması gibi bahanelerle getirilen bu düzenleme SSK'daki paralarımızı %0.0 faizle kullanan hükümetlerin olduğu Türkiye'de hiçte inandırıcı değildir. Dahası bu düzenlemenin asıl amacı daha önce bahsettiğimiz gibi kamu harcamalarının kısılmasına ek olarak emeklilik maaşı olarak

insanlarımıza verilen paraları daha az süreyle vermektir. Eğer ülkemizdeki ortalama yaşam süresini düşünürsek bu konu daha açık olarak anlaşılabacaktır.

Kurumun daha önce ücretsiz olarak sunduğu bir takım olanaklara kısıtlama getirilmiştir. Kendi paralarımızla işleyen bir kurum en ciddi sağlık durumlarında bile bizden ücret almaktadır. Bunun sosyal devlet ilkesi ile uyuşur bir tarafı yoktur.

Bunlar sosyal güvenlik reformu adı altında yapılan bu düzenlemelerin olumsuzlarından bazılarıdır. Sonuçta hükümetler, devletin sosyal devlet olmasını sağlayacak kurumlara yapılacak harcamaları kaynak israfı olarak görmektedir. Gördüğümüz gibi kendi paralarımızla işleyen kurumlarda bile hükümetler aynı kaynak israfı zihniyetini sürdürmektedir. Devletin yerine getirmek zorunda olduğu temel hizmetler olan sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi hizmetler gittikçe kar mantığının hakim olduğu piyasa koşullarına bırakılmak istenmektedir. Açıktır ki emekçilerden sosyal hizmetler adına toplanan paralar sermayeye kaynak olarak aktarılmak ya da IMF'nin direktifleri doğrultusunda piyasayı canlandırmak için kullanılmak istenmektedir. Daha önce

de bahsettiğimiz zihniyet içinde tüm bu düzenlemelerin hedefi bellidir: Mümkün olduğunca kamu yararına yapılacak harcamaları kısmak.

Sosyal hizmetler konusunda bu dönemde uygulanan en ilginç politikalardan biri de özel emekliliktir. İlginçtir, çünkü emekliliğe ilişkin diğer düzenlemeler ile özel emeklilik bir araya gelince bu uygulamaların amacı iyice ortaya çıkmaktadır. Özel emekliliği teşvik için hükümet özel emeklilik primlerinin vergiden düşülmesi ve işverenlerin işçilerine ödeyecekleri ücretten özel emeklilik primi kesebilmelerine olanak sağlayan bir düzenlemeyi de gündeme getirdi.

Sonuç olarak karşımıza çıkan tablo sosyal güvencilikte de özelleştirme ideolojisinin hakim kılınmaya başladığını göstermektedir. Kamu harcamalarına, sosyal hizmetlere, devletin işletmelerine ayrılması gereken kaynaklar gizliden gizliye sermayeye ve ulusötesi şirketlere aktarılmaktadır.

Sosyal devletin gereği olan işsizlik sigortası 57. hükümet döneminde gündeme geldi ve uygulamaya kondu. Bunun olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda varolan işsizlik sigortasının etkin bir biçimde işleyebilme-

si için bir takım düzenlemeler yapmak zorunludur. Örneğin, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na tabi olan mevsimlik geçici işçiler işsizlik sigortası primlerini ödemelerine rağmen çalışma sürelerinin azlığı nedeniyle işsizlik ödeneğini hiçbir zaman alamayacaklardır. Ayrıca diğer bir konu da, iş güvencesi olmayan bir ülkede işsizlik sigortasının eksik bir düzenleme olarak kalacağıdır. Devletin temel görevlerinden olan istihdam yaratma ve vatandaşına iş bulma mekanizmaları daha verimli hale getirildiğinde, işsizlik sigortası gerçek anlamına ulaşacaktır.

Sosyal güvenlikteki bu değişimlerin yanında hükümetin son dönemde tasarı olarak sunduğu Türkiye İş Kurumu Kanununun da incelenmesi gerekir. Hükümet tarafından bu kanun ile yapılmak istenenin Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumunun tasfiye edilmesi ve daha verimli bir kurumun kurulması olarak belirtilmiştir. Ancak kanunun içeriğine baktığımızda bu kanunla özel istihdam bürolarının kurulmasını sağlayacak yasal düzenlemenin de yapıldığını görüyoruz. Ayrıca Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Türkiye İş Kurumu Kanunu tasarı taslağında şöyle yazmaktadır:

‘İşe yerleştirme hizmet dalının geçmişine bakıldığında bu hizmetin bir kamu hizmeti olarak nitelendirildiği ve kamu tekeli şeklinde gelişme gösterdiği görülmektedir. Bunda, emeğin sömürülmesinin, bir başka ifade ile işçi simsarlığının önlenmesi düşüncesi, işgücü planlaması ve eğitim politikalarının yanı sıra bir takım ekonomik nedenler belirleyici rol oynamıştır.’

Ancak bu açıklamanın ardından küreselleşme ve uluslararası rekabetten bahsedilmekte ve özel istihdam bürolarının gerekliliği anlatılmaktadır. Tasarıda da yazdığı gibi bu çok hassas bir konudur. Ancak Türkiye’de yasadışı da olsa bu tür faaliyet yürüten şirketler vardır. Hükümetler bu iş bulma kurumlarını ıslah edip günün koşullarına uygun hale getirecekleri yerde bu alanı da sermayenin kar edebileceği bir alan olarak düzenlemeyi seçmişlerdir.

ÖZELLEşTİRME NEDİR?

Öncelikle zelleştirme sadece KİT’lerin satılması değildir. Özelleştirme ancak toplumdaki diğer gelişmeler gözönüne alınarak anlaşılabilecek bir uygulamadır. Diğer bir deyişle, sosyal güvenlik alanından

eğitim alanına, sağlıktan kamu hizmetlerinin tüm alanlarına kadar kar mantığının yerleşmesidir. Geleşmiş ülkelerin ve onlarla birlikte hareket eden ulusötesi sermayenin ülkelere bazı politikaları nasıl dayattığını gördük. Zarar etmeyen aksine bu ülkenin her gelişiminde temel payı olan kamu işletmelerinin ve tüm mal varlıklarının sermayeye peşkeş çekilmesi olayın sadece bir yönüdür. Bugüne kadar devletin görevi gibi görülen ve de öyle olan kamu hizmetlerinin nasıl da sermayenin kar edeceği alanlar haline getirildiğini gördük. Hükümetler böyle bir dönemde görevlerini eksiksiz yapmakta, bütün bu uygulamaların üstüne ulusötesi sermayenin ülkemizde at koşturacağı yasal düzenlemeleri fazla mesai yaparak Meclisten bir çırpıda geçirmektedirler.

Diğer önemli bir konu özelleştirmenin sadece Türkiye'ye has bir uygulama olmamasıdır. Dünyanın yaşadığı ekonomik değışimleri anlattık. Bu değışimlere bakarak diyebiliriz ki tüm dünyada sosyal devlet ilkesi yıpratılmakta, önceden emekçiler lehine olan düzenlemeler ve kazanımlar bir bir ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla Avrupa'daki bir emekçi de özelleştirmeden payını almaktadır. Özelleştirme yanlıları özelleştirme yöntemleri üzerine tartışmak-

tadırlar. Ancak yöntemi ne olursa olsun, özelleştirme mantığının kendisi, emekçiler olarak bizlerin topyekün karşı çıkması gereken, hayatımızın her alanında olumsuz sonuçlar doğuracak bir anlayıştır. Şu ya da bu şekilde yapılması bizim açımızdan olumlu bir sonuç doğurmayacaktır. Sermayeyi tabana yayma, özelleştirmede şeffaflık sadece özelleştirmeyi haklı çıkaracak bahaneler olarak görülmelidir. Bunun en güzel kanıtı kamu işletmeleri verimsiz diye başlanan özelleştirmelerde ilk önce en karlı kurumların satılması olmuştur.

Özelleştirme sömürgeleştirmenin yeni bir biçimidir. Bu gidişle yokolacak olan ulusal ekonominin kalkınmasını sağlayacak, ona kendi politikalarını kontrol etme olanağı sağlayacak kamu işletmelerinin bıraktığı karlı alanların, ulusötesi sermaye grupları tarafından ele geçirilmesini garanti altına alacak bir uygulamadır. Ulusötesi şirketler, bir zamanlar kamu işletmelerinde çalışırken temel hak ve özgürlüklerinden taviz vermeyen emekçileri kendi ülkesinde göçmen gibi çalıştıracaklardır.

Özelleştirme bir ideolojidir. Çünkü devletin görevlerini, vatandaşa karşı sorumluluklarını değiştir-

meye çalışan, devleti sadece kurallara uyulmasını sağlamakla yetkili kılan bir anlayıştır. Medya tarafından reklamı yapılan, başka çıkış yolu bulunmayan bir uygulama gibi gösterilmektedir.

Ve en son olarak özelleştirme sosyal devletin bitişidir. Tüm kurumlarıyla kar mantığı içinde işleyen, vatandaşlarını kamu hizmetlerinde bile sermayenin insafına bırakan bir yönetim yapısı sosyal devlet olamaz. En önemli kamu hizmeti olan belediyelerde bile yapılacak işleri taşeronla, yabancı sermayeli şirkete veren ve işçilerin insanlık dışı koşullarda çalışmasını tasarruf olarak niteleyen bir yönetim yapısı sosyal devlet olamaz. IMF ve Dünya Bankası'nın talimatları doğrultusunda enflasyonu düşürmek için öncelikle kamu harcamalarını ve emekçilerin ücretlerini öne süren bir anlayış sosyal devlet ilkeleriyle bağdaşmaz.

Dolayısıyla özelleştirme uygulamalarının herhangi bir yöntemini kabul etmek tüm bu anlayışları kabul etmek anlamına gelmektedir. TÜRK-İŞ'in özelleştirme ve özelleştirmeyi dayatan kuruluşlar konusunda tavrı nettir. 18. Genel Kurul Kararlarımızda da belirtildiği üzere özelleştirme durdurulma-

lı, kamu kesiminin sorunları işçi ve işverenlerin de katılımıyla çözüme kavuşturulmalıdır. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar, işçi temsilcilerinin de katılımı ile Uluslararası Çalışma Örgütü benzeri bir yapıya kavuşturulmalı ve demokratikleştirilmelidir. IMF ve Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere uygulanan yapısal uyum programlarından vazgeçilmelidir.

KİT'lerin satılmasını herhangi bir şartla kabul etmek, sosyal devletin bütün yükümlülüklerinden vazgeçmesini kabul etmek demektir. Bu bilgiler ışığında emekten yana olan herkesin ve emekçilerin tek çıkar yolu özelleştirmeyi bir bütün olarak görüp onla mücadele etmektir.

KAYNAKÇA

- Clarke, T, Pitelis, C. 1993. Political Economy of Privatization. London: Routledge.
- Kağnıcıoğlu, D. 1999. Türkiye'de Kamu Sektöründe İşçi Sendikacılığı ve Küreselleşmenin Etkileri. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.
- Karluk, R. 1994. Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme: Esbank.
- Mander, J, G. Edward.1996. The Case Against Global Economy. San Francisco.
- Martin, B. 1995. Özelleştirme Kimin Çıkarına. İstanbul: Cep
- Oyan, O. Türkiye Ekonomisi: Nereden Nereye. Ankara: TÜRK-İŞ.
- OECD. 1997. Education at a glance: OECD Indicators. Centre For Educational Research and Innovation.
- Schick, I, C, Tonak, E. A. 1998. Geçiş Döneminde Türkiye. İstanbul: Belge Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı. Türkiye'de Özelleştirme. 11 Şubat 2000. Basın ve Halkla İlişkiler daire-si Başkanlığı.
- TÜRK-İŞ Yıllığı 97. Ankara:TÜRK-İŞ.
- 97-99 PETROL-İŞ Yıllığı. 2000. İstanbul.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Şubat 2000. Türkiye İş Kurumu Kanunu Tasarı Taslağı.

TÜRK-İŞ EĞİTİM YAYINLARI DİZİSİ

1. SENDİKACILIK TARİHİ
Yıldırım KOÇ
2. TÜKETİCİ HAKLARI
Sinan VARGİ
3. ASGARİ ÜCRET
Enis BAĞDADIOĞLU
4. İŞ KANUNU VE TEMEL HAKLARIMIZ
Av. Hüseyin EKMEKÇİOĞLU - Av. H. Ferhan TUNCEL
5. ULUSLARARASI SENDİKAL ÖRGÜTLENMELER
Hakan SÜKÜN
6. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN KORUNMASI VE TÜRK-İŞ'İN FAALİYETLERİ
Özcan KARABULUT
7. ÖZELLEŞTİRME
Prof. Dr. Oğuz OYAN
8. İŞ GÜVENCESİ
Yıldırım KOÇ
9. ÇEVRENİN KORUNMASI VE SENDİKALAR
Sinan VARGİ
10. GÜNCEL SORUNLARIMIZ VE TALEPLERİMİZ
Yıldırım KOÇ
11. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ
Şeyma İpek KOSTEKİ
12. NİÇİN SENDİKA ? NASIL SENDİKA ?
Yıldırım KOÇ
13. SOSYAL GÜVENLİK
Ahmet ŞEN
14. TÜRKİYE'DE GREV HAKKI
Yıldırım KOÇ
15. GREV NASIL YAPILIR ?
Av. Hüseyin EKMEKÇİOĞLU - Av. H. Ferhan TUNCEL
16. TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ
Nami TAN
17. SENDİKACILIK, SİYASET
Yıldırım KOÇ
18. İŞÇİ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ
Sebahattin DERTLİ
19. GENÇ İŞÇİLERİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI
Özcan KARABULUT
20. ÇALIŞMA HAYATINDA MESLEKİ EĞİTİMİN ÖNEMİ
Necati BALTA
21. TÜRKİYE'DE EKO
Yıldırım KOÇ
22. SERBEST BÖLGE
Selahattin OKUR
23. ULUSLARARASI
Hülya UZUNER
24. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE
Şeyma İpek KOSTEKİ
25. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA ÇALIŞMA YAŞAMI (1990 - 1999)
Canan KOÇ
26. TÜRKİYE'DE YABANCI KAÇAK İŞÇİLER
Yıldırım KOÇ
27. KADIN İŞÇİLER VE SORUNLARI
Sakine UYGUR
28. BİLİNÇLİ TÜKETİM
Sinan VARGİ
29. SENDİKALAR VE TEMEL İŞLEVLERİ
Av. Hüseyin EKMEKÇİOĞLU - Av. H. Ferhan TUNCEL
30. İŞÇİLER AÇISINDAN ÜCRET
Enis BAĞDADIOĞLU
31. TÜRKİYE'DE SENDİKALAŞMA HAKKI ve İLO İLKELERİ
Yıldırım KOÇ
32. TÜRKİYE'DE İŞÇİ SINIFIN YAPISI
Yıldırım KOÇ
33. KIDEM TAZMİNATI
Av. Murat ÖZVERİ
34. ESNEKLİK
Av. Murat ÖZVERİ
35. SOSYAL GÜVENLİKTEKİ KAYIPLAR ve İŞSİZLİK SİGORTASI
Yıldırım KOÇ
36. MEDYA ve SENDİKALAR
Hasan BENLİ
37. NASIL BİR VERGİ POLİTİKASI
Prof. Dr. Oğuz OYAN
38. DERİ İŞÇİLERİNİN SORUNLARI
Selahattin OKUR
39. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYELİ ŞİRKETLERDE SENDİKALAŞMA
Yıldırım KOÇ
40. SENDİKACILIĞIN GÜNCEL SORUNLARI
Yıldırım KOÇ
41. GENEL KURUL KARARLARI
42. ULUSLARARASI SENDİKACILIK HAREKETİ
Yıldırım KOÇ
43. TÜRKİYE'DE ORMAN İŞÇİLERİNİN SORUNLARI

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

333.3046 DEĞ 2000

Rİ

İŞBİRLİĞİ VE

Av. H. Ferhan TUNCEL
/E İŞÇİ HAKLARI

İYAL DEVLET